

εξαίρεση, λοιπόν, ο υψηλός πολιτισμός της Σουμέρ ακτινοβόλησε και επηρέασε άμεσα ή έμμεσα, άλλον λιγότερο, άλλον περισσότερο, τους γύρω πολιτισμούς.

Τα παραδείγματα είναι πολλά και ούτε ο χρόνος ούτε, πολύ περισσότερο, ο γράφων είναι κατάλληλος ακόμη και για μια αναρίθμησή τους. Άλλωστε, αυτό συχνά το κάνει στο βιβλίο της η κ. Ward. Γι' αυτό θα περιοριστώ σε στοιχεία της σουμεριακής θρησκείας που εισχώρησαν στον νομαδικό πολιτισμό του σημιτικού κόσμου, αφομοιώθηκαν από αυτόν, και στη συνέχεια μεταδόθηκαν σε άλλους πολιτισμούς, μηδέ εξαιρουμένου του δικού μας δυτικού πολιτισμού.

Η «μακριά σκάλα του Ουρανού», που φαντάστηκαν οι Σουμέριοι ότι συνδέει ιδεατά τη γη με τον ουράνιο θόλο, μας θυμίζει την κλίμακα, που, σύμφωνα με τη Βίβλο, οραματίστηκε ο Ιακώβ. Στα ερωτικά τραγούδια της Σουμέρ, όπως επισημαίνει η κ. Ward, ανιχνεύονται οι ρίζες του βιβλικού ερωτικού «Άσματος Ασμάτων»: και στις δυο περιπτώσεις ο εραστής είναι βασιλιάς-βοσκός και ερωμένη η αδελφή του! Με δεδομένες, λοιπόν, τις σουμεριακές καταβολές στον πολιτισμό του σημιτικού κόσμου, και μόνο το γεγονός ότι η Βίβλος αποτελεί τη βάση δύο μεγάλων σύγχρονων θρησκειών της υψηλότητας, του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού, αρκεί για να δείξει την παγκόσμια επίδραση που άσκησε ο πολιτισμός της Σουμέρ.

Από την άποψη αυτή αξιοσημείωτος είναι και ο συμβολισμός του αριθμού επτά. Επτά είναι οι θεϊκές δυνάμεις που ελέγχουν τις επτά πύλες του σουμεριακού Κάτω Κόσμου, επτά ήταν και οι σοφοί πριν τον κατακλυσμό. Στη Βαβυλώνα επτά ήταν οι ουρανοί και ισάριθμα τα ουράνια πνεύματα. Στην αρχαία Αίγυπτο επτά ήταν οι μοίρες, οι ιεροί σκορπιόι της Ίσιδας, οι παχιές και ισχνές αγελάδες του Φαραώ κ.λπ. Στον εβραϊκό κόσμο επτά είναι οι ημέρες της Δημιουργίας και οι ημέρες του Πάσχα. Επτάφωτος ήταν η λυχνία που έκαιγε συνέχεια στο ναό του Σολομώντος. Με συμβολική σημασία χρησιμοποιείται συχνά ο αριθμός επτά και από τους Ευαγ-

γελιστές. Στον ελληνικό, τέλος, κόσμο οι μεγάλοι σοφοί της αρχαιότητας ήταν επτά, όπως επτά και τα θαύματα του κόσμου. Για δε τους Πυθαγορείους ο αριθμός επτά εξέφραζε την πλήρη τελειότητα. Ας μη λησμονούμε και τις δικές μας λαϊκές αντιλήψεις και αναφορές στον έβδομο ουρανό, στο επτασφράγιστο μυστικό κ.λπ.

Όσο για την αρχαία Ελλάδα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες στοιχεία της ελληνικής μυθολογίας μπορούν να αντιστοιχηθούν με εκείνα της σουμεριακής, όπως πάλι επισημαίνει η κ. Ward. Τα τρία ερωτικά ζευγάρια, ο Ντουμούζι με την Ιννάνα της Σουμέρ, ο Ταμμούζ με την Ασάρτη της βαβυλωνιακής/σημιτικής μυθολογίας και ο Άδωνις με την Αφροδίτη του ελληνικού μύθου, όχι μόνο φαίνεται να ανήκουν στον ίδιο πυρήνα, αλλά και δείχνουν τη διαδρομή του από τα ανατολικά στα δυτικά.

Στη Σουμέρ της τρίτης χιλιετίας π.Χ. τοποθετείται η αρχή του μύθου της σφαγής του δράκοντα από έναν ήρωα. Τον ήρωα αυτόν η κ. Ward αντιστοιχεί, σωστά κατά τη γνώμη μου, προς τον Ηρακλή και τον Περσέα της ελληνικής μυθολογίας αλλά και προς τον χριστιανικό Αϊ-Γιώργη, δείχνοντας έτσι τις οφειλές της Δύσης στον κόσμο της Ανατολής. Όπως επισημαίνει και την άνοδο του μυθικού βασιλιά Ετάνα στη ράχη ενός αετού, ακριβώς όπως συνέβη με την απαγωγή του Γανυμήδη από τον Δία μεταμορφωμένο σε αετό!

Οι μύθοι της Σουμέρ συμπυκνώνουν τον δημιουργικό χρόνο ενός πανάρχαιου λαού σε μια πολύ παρωχημένη εποχή. Η κατάκτηση του χρόνου αυτού μετουσιωμένου σε πολιτισμικές αξίες βοήθη τους μεταγενέστερους «να τον χρησιμοποιήσουν δημιουργικά» και, όπως λέει ο πρώην σοβιετικός φιλόσοφος E. Baller, «να τον αναπτύξουν παραπέρα, και με τον τρόπο αυτό να συνεισφέρουν, με τη σειρά τους, στον ανεκτίμητο θησαυρό της αιωνιότητας». Αυτό ακριβώς έκαναν οι αρχαίοι Έλληνες. Ο εκδοτικός οίκος «Ερμής», με την καλαισθητή έκδοση, και η κ. Ward, με τη γλαφυρότητα και με τα ωραία ελληνικά της, μας κάνουν κοινωνούς αυτής της αιωνιότητας.

Peter John Ucko (1938-2007)

Στις 14 Ιουνίου άφησε την τελευταία του πνοή στο Λονδίνο ο αρχαιολόγος Peter John Ucko, ομότιμος Καθηγητής και ως το 2006 Διευθυντής του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Γόνος Εβραίων διανοουμένων φυγάδων από τη Γερμανία, γεννήθηκε στο Λονδίνο στις 27 Ιουλίου 1938. Από τον πατέρα του, Καθηγητή Ιατρικής την ημέρα, αλλά διευθυντή ορχήστρας ή συνθέτη όπερας τα βράδια, ο Peter κληρονόμησε τη μεγάλη αγάπη για τη μουσική και ειδικότερα την όπερα. Μετά την αποπομπή του από το ιδιωτικό σχολείο του Bryanston, επειδή αρνήθηκε να συμμετάσχει σε μικτό ματς τένις με γειτονικό σχολείο θηλέων, ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στο North Western Polytechnic του Λονδίνου, όπου είχε την ευκαιρία να γνωριστεί με πολλούς νέους από αναπτυσσόμενες χώρες που φοιτούσαν εκεί. Αυτή η σχολική εμπειρία αφ' ενός, προφανώς δε και οι οικογενειακές καταβολές αφ' ετέρου, φαίνεται πως του ενέπνευσαν το ενδιαφέρον για την Ανθρωπολογία και βάθυναν την ενστικτώδη αντιπάθειά του στο ρατσισμό. Έτσι, παρά την προτίμηση που από μικρός έδειχνε για την Αιγυπτιο-

λογία, επέλεξε τελικά να σπουδάσει Ανθρωπολογία (1956-59) στο University College London (UCL).

Δεν εγκατέλειψε όμως την πρώτη του αγάπη: αντικείμενο της διδακτορικής διατριβής που εκπόνησε στο ανεξάρτητο τότε Ινστιτούτο Αρχαιολογίας, έγιναν τα ανθρωπομορφικά ειδώλια της Προδυναστικής Αιγύπτου και της Νεολιθικής Κρήτης, σε σύγκριση με αντίστοιχα από την Εγγύς Ανατολή και την ηπειρωτική Ελλάδα. Συνδυάζοντας Αρχαιολογία και Ανθρωπολογία παρέδωσε εργασία όχι απλώς πρωτότυπη αλλά και πρωτοποριακή και αμφισβήτησε την κοινώς αποδεκτή άποψη ότι τα ειδώλια σχετίζονταν με λατρείες γονιμότητας αντιπροτείνοντας το ενδεχόμενο να ήταν περιάπτα συμπαθητικής μαγείας ή ακόμη και παιδικά παιχνίδια.

Ως Λέκτορας Ανθρωπολογίας στο UCL (1962-1972) ο Peter Ucko άρχισε να ταράζει τα λιμνάζοντα νερά στην Αρχαιολογία εισάγοντας για πρώτη φορά στη Μεγάλη Βρετανία το μάθημα Ανθρωπολογίας της Τέχνης, στη διδασκαλία του οποίου προσκαλούσε νέους επιστήμονες του καιρού του. Με τη λαμπρή διδασκαλία του και το σπινθηροβόλο πνεύμα του κέντριζε συνεχώς το ενδιαφέρον των φοιτητών του, πολλοί από τους οποίους

εξελίχτηκαν σε λαμπρούς επιστήμονες στελεχώνοντας διάφορα πανεπιστήμια. Στα ελεύθερα βδομαδιάτικα σεμινάρια που καθιέρωσε οι συζητήσεις συνεχίζονταν ζωηρές ως τις προχωρημένες νυχτερινές ώρες στη γειτονική παμπ «Malborough Arms». Δύο μεγάλα συμπόσια που οργανώθηκαν με δική του πρωτοβουλία αυτή την περίοδο εμπλούτισαν την αρχαιολογική βιβλιογραφία με δύο μνημειώδεις τόμους: *Domestication of Plants and Animals* (1969) και *Man, Settlement and Urbanism* (1972).

Το βιβλίο *Palaeolithic Cave Art* (World University Library, 1967), που συνέγραψε από κοινού με την τότε σύντροφό του Andr e Rosenfeld, σηματοδότησε τη νέα προσέγγιση της προϊστορικής τέχνης σε συνάρτηση με την τέχνη σύγχρονων παραδοσιακών κοινωνιών, αλλά και αποτέλεσε για τον Ucko διαβατήριο στην ανάληψη της Διεύθυνσης (1972) του Australian Institute of Aboriginal Studies που από το 1962 λειτουργούσε στην Καμπέρα. Από τη θέση αυτή ο Ucko είχε την ευκαιρία όχι μόνο να εκδηλώσει τις κοινωνικές του ευαισθησίες αλλά και την αγωνιστική του διάθεση να τις υποστηρίξει. Σκοπός του Ινστιτούτου ήταν η διάσωση των απειλούμενων με εξαφάνιση στοιχείων του πολιτισμού των ιθαγενών και αποκλειόταν εντελώς η μελέτη της σημερινής κατάστασης των κοινοτήτων τους. Σε ρόλο σταυροφόρου πολιτικού ο Peter διασφάλισε τη συμμετοχή των ιθαγενών στη δομή διαχείρισης του Ινστιτούτου αναδεικνύοντάς το σε ισχυρό μηχανισμό έρευνας και πολιτικής εμπλοκής σε θέματα που είχαν σχέση με τις σύγχρονες συνθήκες στη ζωή των ιθαγενών.

Διαδεχθείς, το 1981, τον Colin Renfrew, ως Καθηγητής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Southampton, ο Peter Ucko εγκαινίασε ένα φιλόδοξο ερευνητικό πρόγραμμα στη Μεσογειακή Αρχαιολογία. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος είχε εντάξει και μεγάλη επιτόπια έρευνα για τους παραδοσιακούς πιθαράδες της Κρήτης.

Το 1982 ορίστηκε Γραμματέας της Εθνικής Επιτροπής της Διεθνούς Ένωσης Προϊστορικών και Πρωτοϊστορικών Επιστημών (International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences, UISPP), η οποία αποφάσισε το 11ο Συνέδριό της να γίνει στο Southampton, η δε Εθνική Επιτροπή ανέθεσε στον Ucko τη διοργάνωσή του. Παρά την έντονη αντίθεση της συντηρητικής τότε Κεντρικής Επιτροπής της Ένωσης ο Ucko επέμενε να προσκαλέσει και ιθαγενείς αρχαιολόγους από την Αφρική, την Αμερική, την Αυστραλία και την Ασία καθιστώντας το Συνέδριο παγκόσμιο. Την ίδια εποχή η πολιτική του Άπαρτχάιντ κυριαρχούσε στη Νότια Αφρική και τόσο η ένωση φοιτητών του Southampton όσο και ο Δήμος της πόλης πίεζαν για τον αποκλεισμό Νοτιοαφρικανών αρχαιολόγων από το Συνέδριο. Παράλληλα, απεσταλμένοι από χώρες όπως η Σουηδία, η Νιγηρία και η Ινδία απείλησαν να αποσυρθούν, αν εμφανίζονταν στο Συνέδριο και Νοτιοαφρικανοί. Ο Ucko, πιστός στις αρχές που είχε επεξεργαστεί στην Αυστραλία, υιοθέτησε την ιδέα του μπόϊκοταρίσματος και ανακάλεσε τις προσκλήσεις προς τους Νοτιοαφρικανούς αρχαιολόγους. Η ενέργεια αυτή εξόργισε την UISPP, η οποία απέσυρε τη στήριξή της στο Συνέδριο, πολλοί σημαίνοντες αρχαιολόγοι από την Αμερική, την Ευρώπη αλλά και από την ίδια τη Βρετανία παραιτήθηκαν από το Συνέδριο αποκηρύσσοντας τον Ucko. Επίσης χορηγοί απέσυραν τη στήριξή τους. Ο Peter δεν το έβαλε κάτω. Το Συνέδριο έγινε και το παρακολούθησαν πάνω από χίλιοι επιστήμονες από τουλάχιστον εκατό χώρες. Έτσι γεννήθηκε το World Archaeological Congress (WAC) που με επιτυχία συνεχίζεται κάθε πέντε χρόνια με θεματικές ενότητες που καλύπτουν ολόκληρη την υδρόγειο. Και μόνο το Συνέδριο του Southampton (WAC-1) παρήγαγε 22 τόμους με ισάριθμες θεματικές ενότητες. Το WAC με την οργανωτική του δομή είναι όντως παγκόσμιο αφού στο Συμβούλιό του

συμμετέχουν αντιπρόσωποι από ολόκληρη την υφήλιο (βλ. *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71 (Ιούνιος 1999)). Επί πολλά χρόνια ο Ucko υπήρξε η ψυχή του μετακινούμενος σε κάθε γωνιά της γης και αγωνιζόταν για την επίλυση τωρινών προβλημάτων κυρίως των ιθαγενών πληθυσμών του πλανήτη. Για τον Peter το παρελθόν «άρχισε εδώ και ένα λεπτό». Συνεπώς πρέπει να φροντίζεις και να μελετάς το «τώρα», αφού αυτό σε λίγο θα είναι παρελθόν, θα είναι αρχαιολογία. Σήμερα οι τόμοι των Συνεδρίων WAC ανέρχονται σε εκατοντάδες, ενώ πολύτιμες πληροφορίες, μελέτες και άρθρα δημοσιεύονται τακτικά στην περιοδική έκδοση *World Archaeological Bulletin* (WAB). Ανάμεσα στις μεγάλες προσφορές του WAC στην παγκόσμια Αρχαιολογία είναι και η θέσπιση αρχαιολογικού Κώδικα Δεοντολογίας (WAB 5 (1991), 22-23).

Οι αγώνες και η διεθνής απήχηση του έργου του Ucko τον είχαν καθιερώσει πλέον ως αδιαμφισβήτητη παγκόσμια φυσιογνωμία, πράγμα που συνετέλεσε στο διορισμό του, το 1996, στη θέση του Διευθυντή του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, θέση που είχαν λαμπρύνει στο παρελθόν μορφές σαν του Gordon Childe. Από τη θέση αυτή εργάστηκε για να φέρει το Ινστιτούτο στο κέντρο του οράματός του για την παγκόσμια Αρχαιολογία αλλά και για να εξοικειώσει πολιτικούς και κοινόν με την Αρχαιολογία. Καθιέρωσε τη σειρά μαθημάτων «Δημόσια Αρχαιολογία» (Public Archaeology) και συνέβαλε στην έκδοση του ομότιτλου περιοδικού. Επίσης αποφασιστικός ήταν ο ρόλος του στην ίδρυση του Διεθνούς Κέντρου για την Κινεζική Κληρονομιά και Αρχαιολογία, σκοπός του οποίου είναι η ανταλλαγή αρχαιολόγων μεταξύ Ευρώπης και Κίνας και η διεύρυνση της συνεργασίας σε εκπαίδευση και έρευνα.

Με τη συνταξιοδότησή του, το 2005, ο Peter Ucko άφησε το Ινστιτούτο ως το μεγαλύτερο αρχαιολογικό τμήμα στον κόσμο με ακαδημαϊκό προσωπικό που ξεπερνούσε τα 70 στελέχη και με 600 φοιτητές από 40 περίπου διαφορετικές χώρες. Στην Ελλάδα άφησε σε πλήρη ανάπτυξη το Πρόγραμμα Μελέτης του ανθρωπολογικού υλικού από το νεκροταφείο νηπίων στην Αστυπάλαια, υπό τη διεύθυνση του Καθηγητή Simon Hillson. Ωστόσο, την αναγνώριση του έργου και την ευγνωμοσύνη των απανταχού της γης ιθαγενών εκφράζει παραστατικά το ποίημα του εκπροσώπου των Μαορί στο WAC Hirini Matunga, που διαβάστηκε στην κηδεία του Peter (η μετάφραση από το αγγλικό):

<i>Φίλτατε Peter,</i>	
<i>Takoto mai e hoa</i>	(Αναπαύσου ειρηνικά, φίλε)
<i>Takoto rangimarie</i>	(Αναπαύσου εν ειρήνη)
<i>Pikia atu te ara</i>	(Ανέβα το μονοπάτι)
<i>Kua whetu rangita koe</i>	(Έχεις γίνει άστρο στον ουρανό)
<i>i a koe e ora ana</i>	(ενόσω ακόμη ζούσες)
<i>he totara nui koe</i>	(ήσουν ένας γίγαντας τσάρα)
<i>Moe mai I to moenga roa</i>	(Τώρα, κοιμήσου στην τελευταία σου θέση ανάπαυσης)
<i>Takoto, takoto, takoto</i>	(Ξάπλωσε εν ειρήνη)
<i>E te rangararira</i>	(Ξεβαστέ αρχηγέ)

Για όσους τον γνώρισαν και έζησαν κοντά του ο Peter Ucko ήταν ειλικρινής φίλος με αγνά παιδικά αισθήματα. Ήταν αυστηρός κριτής και όχι σπάνια επιθετικός, όταν βρισκόταν κάτω από μεγάλη πίεση. Ποτέ του όμως δεν λειτούργησε με κακία ή εμπάθεια. Αυτό το μεγάλο παιδί με τις τόσες ανησυχίες ευτύχησε να έχει πιστό συμπαραστάτη στους αγώνες και σύντροφο στη ζωή τη γαλνία μορφή της Jane Hubert.

Χρ. Γ. Ντούμας
Ομότιμος Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών